

FIKE konferenciák Erdélyben a második világháború után

Erdélyben az *Ifjúsági Keresztyén Egyesület*, az angol eredetű, nemzetközi mozgalomtól (*Young Mens Christian Association* = YMCA) némi árnyalati eltéréssel, inkább hitéleti-világnézeti, mint társadalmi célkitűzéssel indult a húszas években, egyike lévén itt az akkori keresztyén megújulási mozgalmaknak. Nem hozott létre független szervezetet, végig a Református Egyház keretei között maradt. A művelődési, társadalmi kérdésekkel még az egyházon belül is más szerveződések foglalkoztak, azon kívül, pedig ott voltak a folyóiratok: az *Erdélyi fiatalok*, később a *Hitel* és a *Termés*. A harmincas évek közepére hitelüket veszítették és kifulladásra a jobb és baloldali társadalompolitikai ideológiák, petyhüdten lógó vitorlákkal való stagnálásra kényszerítve a hajtó erejükre építő mozgalmak hajóit. A Harmadik Oldal, a Népi Mozgalom – ha használható még ez a kifejezés – már csak az IKE-t találta a porondon, és olyan természetes szövetségesként ajánlkozott a vallási-világnézeti mozgalom kelléktárába, mint a 16. században a szépirodalom. Mivel Erdélyben akkorra az IKE már az egész fiatalságot befolyása alatt tartotta, nem kell csodálkozni azon, hogy itt a népi gondolatrendszernek, a népi művelődési értékek optimalizálásának egyszerűen nem maradt ellenzéke. Viszont a népi mozgalmat is elvonta a gazdaság- és társadalompolitika mezejéről a maga erkölcsi értékrendi ténfelére, megtisztítván egyúttal minden materialista szeplőjétől. Az élcsapat, a kolozsvári Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület magáévá tette, és a hetenkénti bibliaórákon állandó életmelegen tartotta az IKE eredeti programját: az Ige fényével megvilágított úton kell a mindennapi célok megvalósítására törekedni. Gyakorlatban ez tevékeny szóránymissziót, falumunkát, külváros-missziót, cserkészetet, népfőiskolát jelentett, valamint a középiskolásoknak, falusi és proletár ifjaknak a magyar nemzeti múlt, jelen és jövő érdekében való nevelését a keresztyén népiség értékei szerint. A nyári táborozások is – *Szárszóhoz* hasonlóan – előbb csak szigorúan vallási témákat tárgyaltak, később „a magyarság sorskérdései” is hasonló súlyt kaptak, végül pedig, az egész egy ifjúsági népdalfesztivál külsőségeivel is kiegészült. Mind a hitbuzgalmi és nemzeti-világnézeti, mind a kegyességi és népi művelődési megnyilvánulásoknak hű tükre volt az *Ifjú Erdély* folyóirat és könyvkiadó, amely az erdélyi művelődési élet egészében is számottevő volt.

A német megszállás miatt elmaradt 1944 nyarán a XVI. konferencia, a szovjet-román megszállás és a háború elvesztése pedig, magukat az addig követett célokat tette vitathatóvá. Az erdélyi magyar fiatalságot katonai, levente- vagy munkaszolgálatra vitték, még ténymegállapításra való sem maradt itthon, nemhogy tájékozódásra. Az életben maradtak, akik fogságba sem kerültek, '45 januárjától jövégettek hazafelé. Itthon a győztesek szervezetei, a Kommunista és Szociáldemokrata Párt, a *Magyar Népi Szövetség* és ifjúsági vonatkozásban a legfontosabb, a *Kommunista Ifjak Szövetsége* (később: Haladó Ifjúság) nemcsak minden üldözéssel szembeni védelemmel, de érvényesülési lehetőségekkel is csábították az itthoni nincstelenség nyomorába hazaérkezőket. A kolozsvári diákok – az egyetem a front átvonulása után azonnal folytatta működését – csak az egyházi intézményekben, a Református Teológián és a Báthory-Apor Szemináriumban – „Szent Jóska” – találhattak otthonra, a politikai szervezetek ugyanis elhanyagolták ezt a kérdést. Nem csoda, hogy a háború sodorta, elmaradt

vizsgálataival vívódó, valósággal éhező diákok szívesen jártak el az egyetlen diáktársadalmi összejövetelre, a Teológia diákotthonában „csak úgy, magától” újraindult péntek esti főiskolás bibliaórákra. Itt maguk között voltak, a Szentírásról kívül sem vezér, sem felügyelő, sem oktató nem lévén, a maguk kérdéseit vitathatták és vitatták szabadon. Természetes hát, hogy a politikai szervezetektől viszolygó diákok mind a FIKE tagjainak érezték magukat, felekezeti különbségektől függetlenül, még zsidók is.

Az anyaországi népi kollégiumok mintájára, a kommunista kezdeményezésű Móricz Zsigmond Kollégium is csak a FIKE védnöksége alatt szerveződhetett – persze, elhallgatva politikai irányzatát – különben tagok nélkül maradt volna, így viszont még otthont is kapott a Teológián. Negyvenöt elején a Román Királyság égisze alatt berendezkedett a demokráciának mondott proletárdiktatúra, vége lett a második világháborúnak, elkobozták a kolozsvári magyar egyetem minden épületét, de hazajöttek, akik hazajöhettek. Rendes nyári konferenciázásra nem volt lehetőség, ezért a FIKE a református teológiai ifjúsággal szövetkezve rendezett egynapos konferenciát 1945. június legelején, a kolozsvári Békás kertben.

XVII. Kolozsvár - Békás kert, 1945

Akkor, a pártok, szakszervezetek, mindenféle „demokratikus” szervezetek tömegtelen gyűlése között, jelentéktelennek látszott ez a találkozó, mert sem az ott megjelent száz-százötven fiatal létszáma, sem az ott elhangzottak nem tették azt rendkívülivé. Évtizedek múlva derült ki, hogy a keresztyénség először itt vállalkozott a második világháború után, a múlt hibáinak felmérésére és a krisztusi célok elévülhetetlenségének bizonyítására. Az előadók feleletet adtak az erdélyi fiatalság, az erdélyi magyar társadalom későbbi vezetőinek életfontosságú kérdéseire, a Szentírás alapján.

Az első előadást a háború utáni konkrét teendőkről *Nagy András*, mindenki szeretett „András bácsija”, a FIKE tanár-elnöke tartotta, Jeruzsálemnek a fogság utáni újjáépítése (Nehémiás 3.) példájának alapján. Építeni kell egyik kézben fegyverrel, másikban vakolókanállal – mondta – , egymás mellett mindenki, az egész Izráel. Egymás mellett, semmiképpen sem egymás előtt vagy után. A múlt vezérei a rombolás irányítói voltak, az építés vagy Isten tervei szerint folyik, vagy sehogy, akár városfal, akár társadalom, akár emberi lélek épül.

Megalkuvás nélküli tiszta lelkiismerettel lehet csak tiszta jövő felé haladni, mondta *Nagy Géza* teológiai tanár prófétai lángolással Dániel 3. – Nabukodonozor saját bálványképe imádatát parancsolja, az engedetlenek pedig, égő tüzes kemencébe vettetnek – alapján. A Világ Fejedelme, a Hatalom, az Anyag, a Realitás, a Ráció aranybálványa áll az utunkban, csak tiszteletet kér a maga számára, és már mehetsz is dolgozni. Bolond vagy, ha nem hajolsz meg az előtt a bálvány előtt, amelyet mindenki imád! De ha hit nélkül hajoltál meg, más út nem marad számodra, csak az övé. Aki Nabukodonozor hatalmának hódol, az ő igazát, erkölcsi normáit teszi magáévá, nem szolgálhatja többé Izráelnek sem Istenét, sem népét! Lehet, hogy halál vár a hitük és meggyőződésük mellett megmaradókra, de a megalkuvók sikere nagyon átmeneti, a végén saját lelkiismeretük ítéli kárhozatra őket. Nagy Géza a hívők közvéleményét

fogalmazta meg. Ezért nem lehetett Erdélyben „a magyarság érdeke így kívánja” ürügyén még kacérkodni sem a marxizmussal, a pártszolgálattal, vagy bármilyen személyi kultusszal.

A harmadik előadást a gyötrelmes zsidó-kérdésről tartotta *Tavaszy Sándor*, a vitathatatlan tekintélyű tudós bátor biztonságával és keresztyénhez illő szelíd szerénységgel a *Bírák* 19-21 fejezetei alapján. A gibeabeliek halálra gyalázzák egy lévita nejét. A férj felhívására egész Izráel hadba száll a szörnyű cselekmény megbosszulására, és nehéz harcok árán kiírtják a bűnösök védelmére felsorakozó egész Benjámint. Utána rádöbbennek, hogy a testvérmemzetségek egyikét semmisítették meg, gyászba borulva elsiratják Benjámint, és intézkednek visszaállításáról. Ez sikerül is, hiszen az első király már maga is benjáminita. Itt mindenki bűnös és bűnrészes. Ha a másikban keressük a bűnöst, meg fogjuk találni, és soha nem lesz vége a bosszúállásnak. Keresse mindenki magában a bűnöst, meg fogja találni. Bánja meg, és legalább olyan mértékű jóvátételre törekedjék, amilyen a bűne volt: mi, nem-zsidók, kell a zsidóság helyreállítását biztosítsuk, erőnkön felüli terheket is vállalva. Viszont Benjámin letett a viszont-bosszúról. A zsidók se az ellenségeik vádját igazolják, hanem barátaik érveit: tekintsék testvérüknek a magyarokat, és – mint ahogyan annakidején a hazatérő gályarabok nem akartak bosszút állni a katolikus testvéreiken – fogadják el segítségünket jövődjük, mindnyájunk jövődjé építésére.

Horváth Jenő, Nagyenyedről visszatért teológiai tanár, a *Jó Pásztor* misszió vezetője nagy örömmel és megleléssel fogadta Tavasz Sándor megállapításait, zsidó nemzetiségű vagy izraelita vallású társaink vonatkozásában. A munkaszolgálatból és a koncentrációs, megsemmisítő táborokból hazatérő zsidó fiatalok félénken foglaltak helyet a kolozsvári egyetem keresztyén fiataljai között, mert Németországból és Európa minden részéből keresztyénellenes zsidó bosszúcselekmények – később ezek a Slomorel-különítmény neve alatt rögzültek a közvéleményben – híre érkezett, és bizony itt, Kolozsváron is zsidó fiatalok jártak elől, hangoskodtak a keresztyén magyarok elleni antifasiszta megtorlás követelésében. Mi, keresztyén fiatalok egyszerűen nem hittük a zsidó terrorcselekményekről szóló híreket, de zsidó társaink tájékozottabbak voltak és szégyenkeztek előttünk, hogy nem képesek elhatárolni magukat azoktól. A baloldali politikai szervezetekben akkor általános magyarellenés gyűlöletkampány, uszítás folyt, nyilvánvalóan bántotta a jóérzésű, emberséges zsidó fiatalokat, és elkésértette őket, hogy semmit sem tehetnek ellene. Bizony, a zsidó fiataloknak sehol nem volt akkor békés megnyugvásra lehetőségük, csak az IKE-ben. A konferencián örömmel látták, hogy Tavasz jó tanácsait mennyire magáévá teszik a magyar keresztyén diákok. Mindenki egyetértett Horváth Jenő összegezésével: *bűnös nép nincsen*, mert semmiképpen sem szabad *egyesek bűne miatt* ítéletet mondani a közösség minden tagja felett. Igaz, hogy a terrorcselekmények *elkövetői zsidók voltak ugyan*, de viselkedésük nem jellemző a *zsidóságra*, nemcsak azért, mert a bűnösök száma elenyésző az összességhez viszonyítva, hanem azért sem, mert az ilyen bűnök nem férnek össze a zsidóság általánosan elfogadott, a keresztyénekével azonos erkölcsi normáival – mondta Horváth Jenő. A 19. századi európai közvélemény megítélhette volna-e a magyarságot Rózsa Sándor, Zöld Marci, Sobri Jóska cselekedetei alapján, figyelmen kívül hagyva az országépítő, haladó reformpolitikuskok, az irodalom és tudomány óriásai és a '48-as százezernyi szabadsághős tetteit?

Bizony, ha kellenél is, de mindnyájan elfogadtuk a Tavasz és Horváth Jenő igemagyarázatát, és ezzel az erdélyi magyarság köréből végleg kizártuk a „zsidókérdést” is, az

antiszemitizmust is, évtizeddel az 1956-os magyar forradalom előtt, amelynek testvériségprogramja más gyűlöletkeltéssel együtt ezt is kiiktatta a keresztyén közgondolkodásból.

Az 1945-46-os tanévben – nagyon szerény körülmények között bár, de – ismét rendszeren üzemelt a kolozsvári magyar egyetem, az orvosi kar nélkül. Sor kerülhetett a Főiskolás IKE „hivatalos” újjászervezésére is. Hogy kik, milyen tisztséget viseltek, azt akkor sem lehetett pontosan tudni, mert a tényleges tevékenység mindig az ifjúság spontán munkálkodása volt. Mindenesetre, elnök előbb *Orbán János* jogász, később *Kovács Ferenc* bölcsepsz volt. Főtitkár *Virág Károly* teológus, titkár *Varga László* jogász és *Székely Károly* teológus.

A kolozsvári egyetemi ifjúság életét régóta zavarta a székelyek és a szilágyságiak rivalizálása, mert mindegyik gátolta a másik kezdeményezésének megvalósítását. Most, a megújuló FIKE szellemében ez a kérdés is megoldódott azzal, hogy mindkét csoport hangadói egyszerűen összeköltöztek a Teológia 18-as szobájába. Akik már lerakott matracokra sem fértek be, a szomszéd szobákban aludtak ugyan, de a napot – mármint szabad óráikat – a 18-asban töltötték, ahová a városbeliek és a vidékiek is rendszeresen bejártak. A kolozsvári Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület 1945 és 1948 közötti – tehát felosztatás előtti utolsó szakaszában folyó – tevékenységét vezető belső 18-as kör betűrendben: Dobai István jogász, Gálfy Zoltán teológus, Izsáki Zoltán bölcsepsz, Komáromy József matematikus, Kovács Ferenc bölcsepsz, Nagy Pál bölcsepsz, Sipos János teológus és Virág Károly teológus. Hozzájuk csatlakozott: Adorjáni Albert teológus, Almásy Anna bölcsepsz, Antal Sándor teológus, Bartha Kálmán teológus, Benkő András zeneművész, Bíró Emma bölcsepsz, Erdey Irén közgazdász, Fülöp András matematika-fizika, Gábos Zoltán matematika-fizika, Gellért Sándor bölcsepsz, Guttmann Mihály zeneművész, Hirsch Éva teológus, Kelemen Zoltán közgazdász, Kertész Gábor jogász, Kiss Rózsa bölcsepsz, Kovács Tibor vegyész, Kozma Endre teológus, László Anna bölcsepsz, László-Bencsik Sándor bölcsepsz, Marosi Pál geográfus, Mártha Judit bölcsepsz, Nagy Aranka teológus, Nagy Márta közgazdász, Orbán János jogász, Pálffy Gizella teológus, Simon István bölcsepsz, Varga László jogász, Vántsa László jogász – és egyre szélesedő körben még vagy százötven-kétszáz diák, az időközben Marosvásárhelyre átvitt medikushallgatók nélkül a kolozsvári egyetem akkori legjobbjai. Mindenben segítettek az ifjúság fiatal szenior kedvencei: Juhász István, Nagy Géza, Sárközi Endre, Tonk Emil és Tőkés István. Nagyon fellendült a tevékenység. A péntek esti bibliaórákat három teremben lehetett csak elhelyezni, olyan sok volt a résztvevő.

XVIII. Szucság, 1946

Nagyon komoly előkészítés után a FIKE 1946. július 31. és augusztus 4. között a Kolozsvár melletti Szucságon tartotta a XVIII. nyári konferenciáját, amely – mint később bebizonyosodott – rendkívül nagy jelentőségű, több évtizedre kiható eseménye volt az erdélyi magyar művelődési életnek. Azok a kérdések, amelyek az 1943-as szárszói konferencián fogalmazódtak meg, amelyeket a 20. század első négy évtizede tett fel, és amelyekre a második világháború olyan kétségbeejtő választ adott, Szucságon reményteljes, távlati célra mutató, konstruktív

erkölcsi feleletet kaptak, a pozitív történelmi és népi értékeknek az Ige világosságába való helyezésével. Az előadók is úgy hívtak meg, hogy minden világnézet szószólót kapjon, a részvételt megtagadó, beszüntetett párttagok kivételével, ott volt az egyetemnek nemcsak az ifjúsága, de minden igényes professzora is, és minden addigra hazatért erdélyi értelmiségi. Például: az esti tábortüzeknél *Gellért Sándor* szavalt és a leglelkesebb népdaloktató *Incze János* festőművész volt, a kirándulásokat *Tulogdy János* professzor vezette. *Karácsony Sándor*, *Németh László*, *Kodolányi János* – akiket az ifjúság hallani szeretett volna – nem tudtak eljönni, pedig részvételük talán a magyarság egészére kiterjeszthette volna a Szucságon megtörtént népi mozgalmi „zárszámadás” hatását.

A csatolt „munkarend” szerint a konferencián előadott a Református Teológia kiváló professzori „hatosfogata”: Gönczy Lajos, Imre Lajos, Maksay Albert, Nagy András, Nagy Géza, Tavaszy Sándor, valamint Benedek Marcell irodalomtörténész, Buza László nemzetközi jogász, László Gyula régész, Szabédi László költő, Szász Pál közgazdász, László Dezső és Sárközy Endre lelkészek, és nagyon sok értékes hozzászóló. Minden előadás a „jó előadás” legelső rendű kellékével bírt: minden hallgató úgy érezte, helyette mondják. Legszebbnek a *Maksay Albert* előadása nyilvánított az Énekek énekéről, nem hiába költő mondta költeményről. Legvitatottabb volt *Szász Pál* előadása az egymással ismét versengő gazdasági rendszerekről: a liberalizmus híve lévén, a szabad verseny elengedhetetlen voltát hangsúlyozta, óva intett a szocializmusnak mind a náci, mind a kommunista változataitól, de nem bízott a harmadik út eredményességében sem. Mi a legutóbbi oldalán nevelődtünk, és ellenérzéssel hallgattuk „a vén kapitalistát”. Diákok próbálkoztak a harmadik út védelmével, persze, gyenge eredménnyel. *Nagy Miklós*, kiváló mezőgazda, remek okfejtéssel bizonyította, hogy – az iparban nem tudja, de a mezőgazdaságban annak specifikus, természeti korlátai miatt, amelyeket sem a tőke, sem a tulajdonjog át nem léphet – a szabad verseny egyszerűen azonos a harmadik úttal. *Páll Árpád*, Móricz-kollégista diák – több társa biztatásával – a kommunizmus álláspontjának kifejtésére vállalkozott, az akkor egészen friss frazeológia merész használatával. A hallgatóságban olyan visszatetszést keltett az őszinte köztiszteltben álló Szász Pál útszéli hangon való sértegetése, hogy még azok is szembefordultak a kommunizmussal, akik addig rokonszenveztek vele. Maga Szász Pál úriember volt, egyszerűen észre sem vette a sértegetést. *Kováts Tibor*, *Újvári Ferenc* hallgatók és mások is hozzászóltak a kérdéshez, de a vita eldöntetlen maradt – ami természetes –, úgy, hogy az folytatódott minden szünetben a konferencia végéig, más, terítékre került kérdésekkel együtt.

Benedek Marcell az erdélyi irodalomról szóló előadása – az előadás egyszerűen tökéletes volt – végén említette, hogy nemrégiben megindult az Utunk, a Romániai Magyar Írószövetség lapja. Hozzászólásában *Dobai István* kifejtette, hogy az „Utunk nem a mi utunk”, mert szerkesztői a kommunista hatalom szolgálatára vállalkoztak, minden „keresztyén, emberi, erdélyi, magyar, népi és minden szent érték ellen”, és különben sincs közöttük első rangú író az Utunk szerkesztőségében. *Gálfy Zoltán* egy vitathatatlan tekintélyű alkotó hiányát állapítva meg, javasolta *Tamási Áron* hazahívását. *Nagy Pál* pedig, már kezdeményezte is a kivitelezést, hogy most rögtön írjunk hazahívó levelet Tamási Áronnak. A közönség általános tetszésétől kísérve, a levél a következő ebédszünetben meg is íródott és aláíratott. Hogy fogantatja miért nem volt, azt ezután kell kikutatni.

A legvitathatatlanabb előadást *Buza László*, világhírű jogtudós mondta a rendezők által meghatározott „Kelet és Nyugat határán, Erdély Európában” címmel. A cím nem szabatos – mondta Buza –, mert arra utal, mintha kelet és nyugat helymeghatározások volnának, holott azok csak irányt jelölnek, hiszen a Föld gömb alakú. Tiszteletreméltó, hogy Erdélyt a középpontba – a választóvonal középvonalat is jelent – akarja helyezni ezzel a címmel a rendezőség, de ez is ellenkezik a tények objektivitásával, mint ahogyan népünk *bűnös nemzeté minősítésének sincsen objektív alapja, hiszen a jog csak egyéni bűnösséget ismer, kollektívet nem. A döntéshozó győztes hatalmak elhatározását nem a magyarság bűnös vagy ártatlan volta, hanem egyedül csak a magyarokéval ellentétes saját állami érdekeik irányították.* Lengyelország és Bolgárország osztozik a mi sorsunkban, mert a főhatalmi övezethatárok a háború következtében eltolódtak. A háborúnak részünkről való elvesztését „felszabadulásnak” titulálni, nemcsak gyermekes, de káros is, mert kötelezettségeink súlyosságán nem változtat, viszont logikai érveinktől fosztjuk meg vele magunkat. Abban reménykedni, hogy a nemzetközi jog igazságot fog szolgáltatni valakinek a hatalmi kényszerrel szemben, naivitás, hiszen a jog mögött a hatalom kényszere áll. A jogot garantáló kényszerhatalom felett csak egyetlen befolyásoló tényező létezik, a jog értékmérője, az erkölcs, az embernek a helyesről alkotott meggyőződése. Ez pedig, a mai emberiség esetében a keresztyénség vallási tanításain alapszik. Sztálin is sajátjaként hivatkozik a Tízparancsolat „Ne ölj!” és „Ne lopj!” parancsaira. Senki sem tagadja a szeretet parancsát, sem pedig a béke és méltányosság egyetemes kívánatos voltát. Mindenki elfogadja a szabadság, egyenlőség, testvériség jelszavait, bár különböző értelmezéssel: Nyugat a szabadságra, Kelet az egyenlőségre helyezi a hangsúlyt. Mi, akiket nem terhel a mások feletti uralom felelőssége, hirdessük a Testvériség primátusát. Hogy kié legyen Erdély az egymást gyűlölő embercsoportok közül? – annak eldöntése nem rajtunk áll. De élhetünk azért, munkálkodhatunk azért, hogy az Isten törvénye szerinti szeretet, béke és méltányosság elkötelezettjei legyen. Tehát „Erdély legyen Isten országa!”

Megilletődött csend fogadta a roppant jelentőségű kijelentést. Dobai István alig tudta elmondani a szokásos köszönő szavakat. Csak *László Dezső* hozzászólása kísérelte meg az elhangzottak méltatását, a mindennapok nyelvén. Azonban a konferencia hátralévő részében, minden szünetben a konferencia központi mondanivalójává lett Legyen Erdély Isten országa! értelmét feszegette a hallgatóság, erre tértek ki az előadók a következő napokon, ezt vitatták a bibliaórákon. Később is, az iskolaév alatti összejövetelek beszélgetéseiben és vitáiban is, e köré a mondat köré csoportosították a szucsági konferencia eredményeit.

Minden konferencián, találkozáson az aktív résztvevők legalább olyan fontosak, mint az előadók. Nemcsak hozzászólásaikkal fokozták az előadások hatását, de még inkább azzal, hogy a szünetekben spontán kialakuló beszélgető csoportok ezekhez – az ifjúság előtt tekintéllyel bíráló, de hozzájuk közelebb álló értelmiségiekhez – csatlakoztak. Legalább néhányukat feltétlenül említenem kell: Asztalos Sándor jogász, Borbély Samu matematikus, Csík Lajos biológus, Dezső Lóránd csillagász, Fényes Imre fizikus, Gellért Sándor költő, Gyűjtő Sándor, Imreh István, Markos András közgazdászok, Ferenczi Júlia, Fuhrmann Károly, Gy. Szabó Béla, Incze János képzőművészek, Nagy Miklós és Szövérdy Ferenc mezőgazdászok, Jakó Zsigmond és Juhász István történészek, Grépály András, Kállay Ernő, Szabó Péter orvosok, Szabó T. Attila nyelvész, Ferencz János, Morvay Pál, Nagy Géza, Sárközy Endre, Sipos Géza tanárok, és külön kiemelendő „a legszeretetreméltóbb IKE-és szenior”, Tonk Emil orvos. Ezek, és a hozzájuk

hasonló, semmiféle politikai és ideológiai kényszert nem szolgáló értelmiségek részvétele biztosította a konferencia építő, szabad, keresztyén gondolatrendszerének kialakítását és hosszú időn át való érvényesülését.

Talán, ha a szucsági konferencia után, a FIKE nem fordult volna ilyen határozottan az erkölcsi megalkuvás ellen, a kommunisták és a kollaboránsaik sem kezelték volna olyan ellenségesen sem a mozgalmat, sem az abban résztvevő személyeket. A Móricz Zsigmond Kollégium tagjait eltiltották a további részvételtől, és nem engedték sajtónyilvánossághoz a mozgalmat. Most derült ki, hogy negyvennégy ösze óta a sajtó a kommunista párté. *Hirsch Éva*, a „legaktívabb fikés”, hiába gyorsírta le a szucsági konferencia egész anyagát, nem lehetett megjelentetni. Egy „Ifjú Erdély” próbaszámban is hiába kísérelték meg a konferenciának legalább az ismertetését, azt annyira átjavította a „jóindulatú” cenzúra, hogy rá sem lehetett ismerni: egyszerűen kihagyták mindazt, ami érdekes volt, és közöltek helyette olyasmit, ami ott el sem hangzott.

Az 1946-47-es tanév idején fokozódott a politikai nyomás, nemcsak a FIKE-én és más egyházi tevékenységen, hanem az egész ifjúságon és az egész erdélyi magyarságon. A Haladó Ifjúság előszobájául létesített „Demokratikus” Diákszövetség – azóta is rendszeresen alkalmazott kommunista recept szerint – a maga „magyar egységébe” akarta vonni a FIKE-t is, és minden diáktársadalmi tevékenységet. Előbb csak versenytársként viselkedett, de a következő évben már határozott elnyomóként.

XIX. Egerbegy, 1947

Még a mérsékelt korszakban, 1947 nyarán került sor a XIX. konferenciára, Aranyosegerbegyen. Talán a nem-keresztyének távolmaradása (személyekben és témákban egyaránt) tette, hogy ez a konferencia volt a legmeghittebb, legcsaládiasabb, legközvetlenebb konferenciája az erdélyi keresztyén ifjúságnak. A társadalom és a közélet nagyjai közül csak Tavaszy Sándor filozófus-író, a Teológia dogmatika professzora volt jelen, de itt voltak kedves szeniorjaink, mint pl. Tonk Emil, a régi fikések és nagyon szép számmal nem-diák fiatalok.

A konferencia második napján volt Romániában az infláció megállítását célzó pénzbeváltás: nemcsak az ellátásra hazulról hozott pénze lett semmivé az összegyűlteknél, de a hazautazáshoz szükséges vasúti jegy ára is. Így az eltervezett műsort nem lehetett teljesíteni, a remek hangulatú konferenciát félbe kellett szakítani és az ifjúságot hazaküldeni. Isten azonban a kárt is haszonra tudja fordítani: az ifjúság nagy csapatokban gyalog vonult haza Erdély minden részébe, felejthetetlen élményeket nyújtó FIKE Anabasis-szá változtatva az egerbegyi nyári konferenciát.

Mi, partiumiak a Kolozsvár felé gyalogolók csoportjában voltunk. Valószínű, nem véletlenül találtuk Tordán Géza bácsit – *dr. Abodi Nagy Géza* egyháztörténész-professzort –, és itt a helyi nevezetességek bemutatása ürügyén mondta el az egerbegyi konferenciára készített, de ott el nem mondott előadását az erdélyi vallásszabadságról. Az ismertetés számunkra legérdekesebb része Erdélynek a *Hét Vár Országá* elnevezésének az elemzése volt. Géza bácsi kifejtette, hogy a magyarellenes propaganda annakidején „Erdély Hét Főbűnének” titulálta a három nemzet és

a négy vallás rendszerén nyugvó rendi alkotmányt, elhallgatva annak általánosan elismert világtörténelmi fontosságát, annyira, hogy már csak kevesen tudják, hogy Erdély címerének hét bástyája eredetileg a Hét Autonóm Rend – a három nemzet: magyar, székely, szász és a négy vallás: katolikus, evangélikus, református, unitárius – egyenlő és viszonyos szabadságát jelképezi, tehát Erdély igazi neve a *Hét Szabadság Ország*a volt és maradt.

Tordáról Tordaszentmihályra gyalogoltunk, ahol Deák Lajos lelkész ismertette velünk az 1944 őszi történeteket: Románia 1944. augusztus 23-án történt átállása után a Magyar Honvédség a Székelyföld kiürítéséhez időt biztosító céllal néhány hétre megszállta a székelykocsárdi vasúti gócpont környékét. Egy honvéd ezredet visszavonulásakor Szentmihálynál bekerített a román hadsereg. Az ezred kétségbeejtő helyzetbe került, amelyből egyetlen éjszaka alatt sikerült harc és veszteség nélkül kiszabadulnia, és a Léta völgyén át magyar területre kerülnie, úgy, hogy reggelre a román hadseregnek nem volt kit foglyul ejteni. A magyar ezrednek segítségére volt a környéket jól ismerő Derzsi Sándor szentmihályi asztalos, akit még 1944 novemberében a román katonai hatóságok le is tartóztattak, de a Román Katonai Hadbíróóság nem ítélt halálra, mert akkor a periratokból kiderült volna hogyan csúfolta meg a magyar honvédezred a román hadvezetést, azzal, hogy egy bekerített területről autókkal és egyéb katonai felszerelésekkel együtt kiszabadult, és hogyan járult hozzá ehhez a megcsúfoláshoz egy civil ember. Így Derzsi Sándort néhány évnél hosszabb időre ítélték csupán. A börtön letöltése után újra elítélték különböző címeken egy rövid időre, majd ezt ismételték. Derzsi Sándor velünk egy időben az 1964-es általános amnesztiával szabadult húsz évnél hosszabb idő után.

Szentmihályról Mésző unitárius falun át értük el a Tordai Hasadék déli végét. Mésző nevezetessége a két világháború közti időben az erdélyi magyar közélet tekintélyes személyisége, Balás Ferenc unitárius lelkész-író volt.

Másnap a Tordai Hasadékon át gyalogoltunk Tordatúrig, majd onnan Feleken át Kolozsvárra. Kolozsvárról a partiumiak Körösfőn keresztül Bánfihunyadra, majd Csucsán és a Királyhágón át Élesdre gyalogoltak. Onnan a szilágyságiak Feketeerdőn, Ippen, Zoványon át Sarvasáig, illetve hazamentek.

Felejthetetlen, de nagyon szomorú élmény volt az abban résztvevők számára a partiumi FIKE Anabasis. Az Aranyosszékből Sarvasáig vezető kétszáznegyven kilométeres gyalogút bizony valóságos *via dolorosa* volt a számunkra. Végig a magyar-román településhatáron haladtunk, ahol még szívbe markoló elevenességgel ott voltak az 1944-1945-ös magyarellenessé román népi háború tárgyi és lelki maradványai. Hogyan támadt a magyar falvak lakosságára a szomszéd román falu népe sokfelé – a román hadsereg támogatásával –, és vitte el, ami mozgatható volt. Az ellenállók sírjain még a fű sem serkent ki azóta. Ezekről a magyar nyelvű kommunista sajtó említést sem tett. Részletesen tárgyalta viszont azt a néhány esetet, amelyekben az ellenállók egy-egy támadójukat agyonütötték, és ezért fasiszta, háborús bűnösnek bíróság elé állították. Azóta sem készítette el senki eme népi háború magyar veszteséglistáját. A hírek szerint *Újvári Ferenc* kolozsvári és *Kertész Gábor* zilahi ügyvédek készítettek ilyen tartalmú feljegyzéseket, de azok elvesztek. Az 1990-es fordulat után emlegetik a szibériai rabmunkára hurcolt százhatvanezer magyar férfit – Kolozsvárról állítólag ötezret vittek el –, de a részleteket senki sem ismeri, még az ippi eseményeket sem. Személyes

ismerőseimtől tudom, hogy Sarvaságról egy csapatban negyven katonaviselt férfit vittek el, akik közül csak tizennégyen jöttek haza. Bizony, azok az erdélyi magyar keresztyén ifjak, akik 1947 nyarán az Aranyosegerbegy-Sarvaság úton végig gyalogoltak, még unokáik számára is elegendő tapasztalatot szereztek az erdélyi népek *együttélési harcáról*. Persze, 1991-ben politikai megfontolásból kihagytam beszámolóim eredeti szövegéből ezeket a fájó részleteket, csak később, a megjelenés utáni reklamációk kényszerítettek utólagos kibővítésére.

XX. Zsibó, 1948

A kommunista sajtó három év alatt úgy előkészítette a proletárdiktatúrát, hogy senki sem félt már tőle. Minden elfogadhatónak látszott, még az államosítás is. Az iskolák államosítása is a közóhajra támaszkodott, fenntartásuk – az állam galád politikája következtében – elviselhetetlen anyagi terheket rótt az egyházakra. A bankok, bányák, gyárak államosítása sem tűnt sérelmesnek. A nyílt osztályharc, a kuláklista, a származás alapján való új diszkrimináció azonban már a kommunisták ellen fordította a közvéleményt, bármilyen ravaszsággal is próbálták azokat a társadalomra tukmálni: ne feledjük, az erdélyi magyarságnak 85%-a *nem volt proletár*! Nyilvánvaló, hogy a kommunista rendszer származás szerinti diszkriminációja, mind határozottabb magyarellenessége és egyre érezhetőbb ateista agresszivitása a Főiskolás Ifjúsági Keresztyén Egyesület minden összejövetelén beszédtema volt. Az ellenséges hatalommal szembeni helyes viselkedés kérdése nem volt vitás: *Nem ellenállni, de nem szolgálni*! Akik ezt egyéni karrierjük vagy „a magyarság érdekeire” hivatkozva károsnak ítélték, kiálltak sorainkból, és a magyarellenos rendszer szolgálatába álltak. Néhányan tényleg tettek is szolgálatot népüknek és egyházuknak.

Az eddigi konferenciák legfőbb szervezője, *Virág Károly* időközben végzett, és egyházkerületi utazótitkárként tevékenykedett. Az ő elszánt, konok igyekezete nélkül – hathatós segítségére voltak Molnár Dezső, Z. Nagy Béla és Gálfy Zoltán – szó sem lehetett volna a Zsibón 1948. augusztus 11. és 15. között megtartott XX. konferenciáról. Ehhez, az akkori körülmények között nemcsak ügyesség és bátorság, de még diplomáciai érzék is kellett. Igaz, hogy csak szigorúan vallásos témákat lehetett tárgyalni, hogy csak a templomban volt szabad összejönni, hogy nem volt szabad „konferenciának” nevezni, és hogy ott már megjelent az addig ismeretlen – később annál szomorúbban megismert – „imputernicit”, a vallásügyi szekus, de ezeket mind már csak Zsibón tudtuk meg.

A zsibói konferenciáról az „öreg” Nagy Géza helyzetelemző fejtegetései maradtak emlékezetesek. Szünetekben a készülő új egyházi törvénykönyvet és a kommunista kormány riasztó intézkedéseit vitatta a közönség. A régi tábortüzek helyett, most esti áhítat zárta a napot. Ezt mindenki helyénvalónak is érezte.

1948-ról tudjuk, hogy ez az esztendő volt a Szovjetunió megszállása alatti Közép-Európában az ún. népi demokrácia politikai rendszerének az utolsó esztendeje, mert ekkor vezette be itt a bolsevik megszálló hatalom a proletárdiktatúrának nevezett rendszert. Az erdélyi magyarság számára ez a gyűlölet zátonyai közötti útkeresésnek a végét jelentette, mert ekkor a zátonyok egységes lávapáncéllá kövesedtek a hagyományos európai nemzeti keresztyén társadalom

felett. A megszigorodott sajtócenzúra már nem engedte meg a FIKE konferencia műsorának kinyomtatását. Hogy mi lett volna a FIKE konferencia programja arra még a rendezők: Virág Károly, Varga László, Antal Sándor, Székely Károly, Adorjáni Albert sem emlékeztek néhány hét elmúltával. Én pedig a zsibói konferencián már meghívott jogászként-előadóként voltam jelen. Az addigi konferenciák rendszeres előadói, illetve a Teológia professzorai közül – akik az addigi konferenciák rendszeres előadói voltak –, csak Nagy Géza egyháztörténész professzor volt jelen, mert az Erdélyi Református Egyház tisztségviselői – mint Vásárhelyi János, László Dezső, Juhász István stb. – mind az akkor készülő új egyházi statútummal voltak elfoglalva, amellyel párhuzamosan a Teológiai Fakultást átszervezték Egyetemi Fokú Protestáns Teológiai Intézeté. A professzorok tehát mind itt voltak elfoglalva és mellettük Sipos Jancsi barátom is, az ifjúság akkori szeniora. A főiskolás IKE nyári táborai addig is az egyetemi ifjúság számontartott eseményének számított, ezért a Bolyai Egyetem is küldött képviselőt, mindnyájunk meglepetésére, a kommunista párttag Asztalos Sándor jogászprofesszort Zsibóra küldte képviselőjéül.

Én Sipos Endre menyői lelkésszel kétkerekű kocsiján érkeztem a konferenciára. Sipos Endre a szilágysági lelkészértekezletre jött Zsibóra. Este későn érkeztünk. A konferencia többi résztvevőjével csak a másnap reggeli nyitó istentiszteleten találkoztunk a templomban. Az istentiszteleten Zilahi Nagy Béla zsibói lelkész, a konferencia házigazdája szolgált. A prédikációjából megtudtuk, hogy ő voltaképpen a lelkészértekezlet szervezője. Jónak látták ugyanis, hogy a szilágysági lelkészértekezletet a FIKE konferencia idejére és ahhoz csatlakozva rendezzék meg. Így üdvözölte az istentisztelet végén Zilahi Nagy Béla már a szószékről a lelkészkonferencia résztvevőit, majd a FIKE konferencia résztvevőit. Ekkor tudtuk meg, hogy az állami hatóságok csak a templomban engedélyeznek összejöveleteket, tehát az előadások nem az eredetileg meghirdetett helyszíneken lesznek, hanem itt a templomban.

Velünk, régi fikésekkel a szervezők külön közölték, hogy Nagy Géza professzor rövidesen, az ebédszünet végén tartja meg előadását a Wesselényi-kriptánál, és nem másnap, ahogy eredetileg tervezték. A régebbi konferenciákon megszokott szabadtéri előadások helyett most csak kis csoportok mehettek ki a Wesselényi-kastély kertjébe. Természetesen, mi régi fikések mind ott voltunk a Géza bácsi előadásán: a Wesselényiekről a program szerint holnap fogok szólni – mondta Géza bácsi, aki ekkor még nem tudta, hogy a holnapi előadását már nem engedi megtartani az imputernicit –, itt a kriptánál kell viszont elmondanom azt, hogy itt a főúri család tagjai mellett van eltemetve Pataki Mózes, aki nevelő volt a Wesselényi családnál, és nevelőként nyerte el ifjabb Wesselényi Miklós, a nemzetközi hírű szabadelvű politikus háláját, aki az 1838-as pesti árvíz idején kapta az *Árvízi Hajós* nevet. Azt vallotta ugyanis a nagyhírű politikus főúr, hogy őt a szabadságeszmével Pataki Mózes nevelője ismertette meg, és ezért ragaszkodott hozzá, hogy a nevelőt a családi kriptába temessék. Ezután a hallgatóság közül mondta valaki, hogy a hírek szerint a most berendezkedő Kommunista Párt azt tervezi, hogy a Zilah főterén elhelyezett gyönyörű Wesselényi-szobrot eltávolítja, mert Wesselényi Miklós a legkönyörtelenebb népnagyúr magyar földesúr volt, aki 1848-ban sereget szerelt fel, és küldött a mócok ellen, az Avram Iancu mellett harcoló hősök kiirtására. Géza bácsi erre csak legyintett és azt mondta, hogy az ilyen rágalmak azokat minősítik, akik terjesztik és nem Wesselényit. Különben is, szegény *Árvízi Hajós* a '48-as események idején már évek óta vak volt, és bár Pesten tartózkodott, nem vett részt tevékenyen a politikában, csak tanácsaival segítette az aktív

politikusokat. Többek között Kossuth Lajosnak a honvéd hadsereg felállításáról készült javaslata alapgondolatait is Wesselényi fogalmazta meg. A feltett kérdésekre felelve mondta Géza bácsi, hogy Erdély a Magyarországgal való uniója kérdésében valóban nem volt egységes a magyarság. Amíg a görög-katolikus román papság egyhangúlag támogatta az uniót, éppen a református lelkészi kar húzódozott tőle, az erdélyi rendi szabadságjogokat féltve attól. Wesselényi Miklós, az európai szabadelvűség legnagyobb alakjainak egyike hárította el az uniónak ezeket az akadályait.

A program szerinti első előadást én tartottam volna a keresztyén embernek a munkához és a munkához való viszonyáról, de meglepetésemre, amikor a délutáni programra érkeztem, közölték velem, hogy a témáról az előadást nem én tartom, hanem Asztalos Sándor professzor. A FIKE-vezetőség azzal a magyarázattal szolgált, hogy ez a jelenlévő, a társadalmunkban akkor először megjelenő egyházügyi pártmegbízott rendelkezése, ezért kérnek engem, hogy első hozzászólóként mondjam el az előadásomat. Így is történt.

Minden hatósági utasítás betartása ellenére, a harmadik napon a politikai rendőrség betiltotta a zsidói FIKE konferenciát, hazaküldve az egybegyűlt ifjakat. Én már előző délután odahagytam Zsibót, egyrészt azért, mert egyedüli szeniorként voltam ott – ez volt a már végzett fikések elnevezése –, másrészt, mert az érdekesebb előadások és megbeszélések az ifjúsági konferenciával párhuzamosan folyó lelkészértekezleten történtek. Valójában csak a későbbi visszaemlékezésekből értesültem a zsidói konferencia harmadik napján történt betiltásáról. Később hallottam azt is, hogy az utolsó esti áhítaton *Kozma Endre* még vigasztaló és biztató szavakat tudott mondani az erdélyi magyar református fiatalságának Zsibón 1948 augusztusában, az utolsó FIKE konferencián.

Magában szemlélve az erdélyi IKE tevékenységét, nem becsülhetjük túl annak jelentőségét, még annak a figyelembevételével sem, hogy – semmiféle más művelődési fórum Erdélyben nem lévén – az IKE találkozókon elhangzottak az egész erdélyi magyar értelmiség állásfoglalásai voltak. Az anyaországi fejlődéssel vetve azonban egybe – ahol máig nem történt meg sem a modern vallási mozgalmak, sem a népi gondolatrendszer, de még a divatjamúlt politikai rendszerek zárszámadása sem, ahol az erkölcsi Igaz és Szép vonalán elért nagyszerű eredmények értékét lerontotta az erkölcsi Jónak, a helyes viselkedés normáinak elhanyagolása, s amelynek korrigálásához aztán Ötvenhatban az egész nemzet áldozatos melléállása kellett –, szembetűnnek az erdélyi fejlődés igazi értékei. Igaz, Erdélyben jelentéktelen volt a hatalom kísértése, de annál nagyobb volt annak kényszere. Hogy az erdélyi magyarság helyt tudott állni, abban döntő szerepe volt kérdéseinek az ige fényével való megvilágítása, amely elutasítja még a Szentírásnak is a szeretettel nem egyező magyarázatait, a szocializmus osztálygyűlöletét és munkakényszerét testvériséggé alakítja, a kultúra fundamentumának pedig, a nép által elfogadott, klasszikussá és egyetemessé csiszolt hagyományok értékeit tekinti.

Mivel az emlékezet hiányos, és még rövidebb idő múlva is sokat ferdít, mások meghallgatását is javasolja és kéri a visszaemlékező.

Kolozsvár, 1993. október 22.

Kiegészítés

A fenti beszámolóban a *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, Budapest, 1994, valamint a *Confessio*, Budapest, 1995/2 számában való megjelenése után, az olvasók – elsősorban Adorján Kálmán, Kozma Endre, Molnár Dezső, Orbán János, Varga László, Virág Károly – részéről több megjegyzést és bírálatot is kaptam. Ezeket megfontoltam, és az új információk alapján kiegészítettem a *Confessio*-ban megjelent írást, a szükségesnek becsült változtatásokkal és javításokkal, így született meg a fentebb olvasható szöveg.

– Idős dr. Abodi Nagy Géza történettudós fontos szereplésére azért nem tértem volt ki a régi beszámolómban, mert Géza bácsi fiának, a *politikus* Nagy Gézának, velem szembeni elvi ellentéte miatt, a család amúgy is neheztelt reám, és kerülni akartam a hozzájuk fűződő viszonyom további terhelését.

– Az egerbegyi konferencia utáni szilágysági anabasist és általában a *román-magyar problémát* azért nem írtam az eredeti beszámolómba, mert az IKE ügyét minden politikai kérdéstől el akartam különíteni. Hozzám, aki egész életemet a nemzetek közötti megbékélés ügyének szenteltem, nem is illett volna a feszültség megnyilvánulásainak a részletezése.

– A konferenciákon elhangzott pietista, betánista, CE-és és más *kegyességi megnyilvánulásokat* azért hallgattam el, mert a megszólalókkal bizalmas baráti viszonyban voltam, mozgalmukkal pedig, annyira rokonszenveztem, hogy hangjukat nem éreztem disszonánsnak. Az 1991-es beszámoló írásakor pedig, egyházkerületi főgondnok voltam, tekintettel kellett lennem az egyház belső szervezeti békéjére.

– A zsibói konferencia felosztásáról pedig, magam is utólag értesültem.

Kolozsvár, 2005. október 25.

Megjelent: a *Magyar egyháztörténeti vázlatok*, Budapest, 1994, és a *Confessio*, Budapest, 1995/2 számában, valamint a *Múlandó Szilágyság*, Kolozsvár, 2007 kötetben.